

Leo Endedijk, directeur De Hollandsche Molen van 1989 tot 2017

‘Dialogo werkt beter dan roepen langs de kant’

Eigenlijk had Leo Endedijk [1957] niet zoveel met molens, toen hij op 1 april 1985 bij de vereniging De Hollandsche Molen mocht beginnen als redacteur van het verenigingsblad. Al snel werd hij gegrepen door de veelzijdigheid van de molenwereld. Van 1990 tot 2017 was hij directeur en leidde de vereniging door een tijd vol veranderingen en versterkte hij de positie van De Hollandsche Molen in vele opzichten. “De maatschappij verandert, daar ligt nu de grote uitdaging.”

Zijn 27 jaar durende directeurschap was niet bepaald een rustig ritje. Vier grote ontwikkelingen, vaak met elkaar vervlochten, liepen als een rode draad door zijn carrière. De relatie met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, voorheen de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. De positie van de molen ten opzichte van andere monumenten. Het imago van de molen en de manier waarop De Hollandsche Molen ging communiceren met ‘het publiek’. En de ingrijpende verandering van geldstromen en fondswerving.

Endedijk studeerde in een tijd van grote werkloosheid en was allang blij dat hij in 1985 een baantje als redacteur bij De Hollandsche Molen kon bemachtigen. Het afstuderen schoot er vervolgens bij in. “Ik dacht het één of twee jaar te doen. Maar ik kwam op een plek terecht waar

Leo Endedijk 2019. (Foto: Wim Giebels)

mijn talenten tot volle ontplooiing zijn gekomen. Ik heb altijd goed geluisterd, gekeken en de ontwikkelingen bijgehouden. Dat ik daarmee 'de molen' uiteindelijk mede een steeds beter imago heb kunnen geven, had ik nooit gedacht."

BUITENBEENTJE

'Leuke jongen. Met kettinkje', had de sollicitatiecommissie op het formulier geschreven na het kennismakingsgesprek met de linkse rakker, die met zijn manier van kleden niet direct aansloot bij de formele organisatie die De Hollandsche Molen destijds was. Toenmalig directeur De Koning zag echter veel in het buitenbeentje en nam hem onder zijn hoede. Leo Endedijk spreekt

'Meneer' de Koning (rechts) 1988. (Foto: Archief De Hollandsche Molen)

vandaag de dag nog altijd vol bewondering en eerbied over zijn in 2012 overleden voorganger: "Naar buiten toe een rustige en formele man, maar onder elkaar iemand met mooie humor en fantastische verhalen." De twee konden het goed met elkaar vinden. Zonder dat hij er erg in had, werd Endedijk door De Koning klaargestoomd om zijn opvolger te worden. Hij mocht zelfs mee op werkbezoek naar diverse molens in het land. "Dat was heel wat. Hij leerde mij om te luisteren, te luisteren en te luisteren. We hebben een keer een bezoek gehad waar hij geen woord zei. Terug in de auto vroeg ik: meneer De Koning, waarom zei u niets? Waarop hij zei: maar heb je dan niet gehoord: die mensen moesten hun verhaal kwijt." De les die Endedijk daar leerde, paste hij later veelvuldig toe. "Dat je uitgaat van de mensen zelf, volgens mij heeft dat wel gewerkt. De Hollandsche Molen is toch de vereniging waar iedereen zich thuis moet kunnen voelen."

GELE TRUI

Onder de vleugels van De Koning pikte hij meer dingen snel op. Zo ging de jonge Leo mee naar een gewichtige prijsuitreiking, om daar voor het verenigingsblad een artikel over te schrijven. Als opstandige student had Endedijk niets dat op een kostuum leek, maar wel een in zijn ogen prachtige gele trui. "Die trok ik aan. Toen zat ik op die bijeenkomst met een man of veertig die, in mijn beleving, alleen maar grijze of zwarte pakken droegen. Ik voelde mij verschrikkelijk opgelaten. Toen dacht ik wel: hé, ik moet mij aanpassen om

zaken te kunnen doen. Later bleek dat meneer De Koning die middag vooral wilde testen hoe ik zou vallen als zijn opvolger."

GENERATIECONFLICT

Endedijk raakte in korte tijd goed ingevoerd en het bestuur vroeg hem om De Koning na zijn pensionering in 1989 op te volgen. Het was in een tijd waarin stevige discussies oplaaiden over de koers van de vereniging. Traditioneel naar binnen gericht of toch meer op het publiek richten om zo een breder draagvlak te creëren? "Een generatieconflict", schetst Endedijk. "De afstand die ik tot de molenwereld had, kwam mij wel van pas. Ik heb lang geroepen dat ik geen verstand

Leo Endedijk anno 1993 in het kantoor van de vereniging, dat toen nog was gevestigd in de Sarphatistraat in Amsterdam. (Foto: Archief De Hollandsche Molen)

Leo Endedijk in 2003 voor molen De Veer in Haarlem.
(Foto: Archief De Hollandsche Molen)

van molens had. Een tactiek om geen partij te worden in die discussie."

De spanningen kwamen zelfs tot uiting bij het ontwerpen van de jaarlijkse poster voor Nationale Molendag. "Daar stond het telefoonnummer van De Hollandsche Molen op, maar een heleboel mensen bij de vereniging wilden dat niet, want ze waren bang dat mensen gingen bellen en dat ze dan allerlei routes moesten ontwerpen. Daar stak de onuitsproken vraag achter: hoe open willen we de molens eigenlijk zetten?"

BLIK NAAR BUITEN

Endedijk vond het letterlijk en figuurlijk openzet-

ten van de molendeuren belangrijk. "Ik zag dat het molenbehoud kwetsbaar was. Molens zijn de minst economische monumenten. Daardoor ben je voor een groot deel afhankelijk van overheidsinkomsten. De overheid wil daar iets voor terug: uitleg geven en laten zien wat je doet. En ten tweede: een molen is zo'n prachtig object, waarom zou je dat voor jezelf houden?"

De blik naar buiten heeft ertoe geleid dat het grote publiek de molen meer en meer is gaan omarmen. "We zijn de molen gaan zien als een integraal onderdeel van onze eigen leefomgeving. De betrokkenheid neemt daardoor toe. Dat kun je dat niet los zien van maatschappelijke ontwikkelingen. Er is een duidelijke kentering gekomen in het denken over ons eigen erfgoed."

SPINNEKOP

Uit zijn begintijd herinnert Endedijk zich nog een voorbeeld dat illustreert hoe anders de zaken

De Hollandsche Molen is al vele jaren een partner van de BankGiro Loterij. Tijdens het iconengesprek zegt hij: "Door de inkomsten van de loterij kreeg je toch een veel zelfstandiger gevoel en was je minder afhankelijk van de overheid." (Foto: Roy Beusker)

sinds de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog geregeld waren. "Veel spinnekoppen in Friesland hadden nog een houten bovenas. Toen er ergens eentje vervangen moest worden, zei de Rijksdienst: maak maar van gietijzer. Weet je wat, maak maar een voorraadje, dan hebben we er voor de komende tijd genoeg. Zo ging dat: de overheid zorgde voor de financiering en vertelde hoe het moest." De Hollandsche Molen had daar veel kritiek op en Endedijk slaagde uiteindelijk in zijn missie om namens de vereniging een belangrijker positie binnen het molenbehoud op te eisen. De decentralisatie richting provincies en

"In die tijd heb ik veel dingen intuïtief gedaan."

gemeenten hielp erg mee. Daardoor ontstond er meer behoefte aan de kennis en kunde van De Hollandsche Molen. Overigens pleitte hij altijd voor samenwerking tussen de verschillende partijen, niet voor polarisatie. "Daarvoor is het molenwereldje veel te klein."

INTUÏTIEF

"In die tijd heb ik veel dingen intuïtief gedaan", zegt Endedijk. Datzelfde kompas hanteerde hij toen het instandhouden van molens radicaal veranderde, in 2007 geëntameerd door Jos Bazelmans van de Rijksdienst. Tijdens een congres betoogde Bazelmans ten overstaan van een zaal

vol molenmensen dat het behoud van molens niet in lijn was met de opvattingen in de rest van de monumentenwereld. Molens werden behouden als werktuig, zei hij, terwijl de cultuurhistorische waarde werd verwaarloosd. Endedijk weet het nog als de dag van gisteren. "Dat sloeg in als een bom. Het 'ergste' was dat juist de Rijksdienst die zo lang had voorgeschreven hoe het moest, nu zei: dat is helemaal verkeerd, het moet anders. Daardoor viel de zekerheid bij veel mo-

“Blijven nadenken over de positie van de molen in de veranderende maatschappij.”

lenmensen weg. Na afloop liep ik naar hem toe en zag dat er al twee mensen bij hem stonden die witheet waren. Het probleem was dat Jos bij zijn betoog de verkeerde voorbeelden had gebruikt. Maar inhoudelijk zei hij iets waar wij eigenlijk al jaren mee bezig waren: namelijk die bouwhistorische component in beeld brengen, molens niet alleen als monument zien, maar ook als historisch monument. Twee bestuursleden trokken mij die middag gelijk aan mijn jasje. Ze zeiden: 'Leo, denk erom! Nu niet de kont tegen de krib gooien, maar meegaan met het verhaal'. Ik heb het even op mij laten inwerken en ik wist intuïtief hoe ik dit moest gaan aanpakken:

Jos Bazelmans (links) en Leo Endedijk in 2008 midden in de periode van de 'Discussie Bazelmans'. (Foto: Hans de Kroon)

enerzijds inhoudelijk het gesprek aangaan en anderzijds ook oog hebben voor de emotie, omdat veel mensen zich hierdoor verraden voelden.”

De discussie-Bazelmans is positief geweest, zegt Endedijk met de kennis van nu. "Bezint eer ge begint: je hebt te maken met een monument. In een van de molens van de vereniging heb ik ooit eens een maalstoel laten vervangen door een heel ander type. Dat zou ik nu nooit meer zo doen. Bazelmans heeft toen veel over zich heen gekregen. Hij heeft achteraf wel nadrukkelijk mij bedankt voor het open gesprek. Dat heeft veel

voor me betekend. Dialoog blijkt altijd weer beter te werken dan roepen langs de kant!”

OEUVREPRIJS

In 2017 droeg Leo Endedijk het directeurschap over aan Nicole Bakker. Als Hoofd Belangenbehartiging is hij nog altijd betrokken. Achter hem ligt de periode waarin de molenwereld en het molenbehoud te maken kregen met fundamentele veranderingen. Onder Endedijks leiding veranderde vereniging De Hollandsche Molen mee. Maar ook andersom: het beleid en de pro-actieve houding van de vereniging dwongen veranderingen af binnen de molenwereld en het molenbehoud. Het leidde tot grote blijken van waardering. In 2016 werd Endedijk benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau en in 2019 reikte koningin Máxima de Prins Bernhard Cultuurfondsprijs uit aan De Hollandsche Molen voor de, volgens de jury, 'actieve en dynamische rol bij het molenbehoud in Nederland'. Endedijk,

Leo Endedijk werd in 2016 benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau. (Foto: Wirm Giebels)

Uitreiking Prins Bernhard Cultuurfondsprijs in 2019 aan De Hollandsche Molen door koningin Máxima. (Foto: Jorrit Lousberg)

Leo Endendijk kijkt in het iconengesprek met veel voldoening terug op de terugkeer van de unieke watervluchtmolen Kilsdonkse Molen in Beugt (NB): "Dat is zo'n project waar je persoonlijk dan je tanden in zet en wat je een uitdaging vindt. Bovendien staat het model voor de manier waarop wij vonden dat molenherstel eruit moest gaan zien." (Foto links: Archief De Hollandsche Molen; foto rechts: Wim Giebels)

die zijn gele trui inmiddels allang heeft ingeruild voor een maatpak, is er zeer content mee. "Je kunt het beschouwen als een oeuvreprijs. En ik wil ook niet verbergen hoe mooi ik het vond dat bij de bekendmaking mijn naam en rol nadrukkelijk werd genoemd. Als je het vergelijkt met 1985, dan is de positie van de molen verbeterd. Het aantal molens is toegenomen, ze staan er beter bij en de organisatie eromheen is op een hoger plan gekomen. Dat is echt niet alleen mijn verdienste. We hebben ons een heel stevige positie weten te verwerven en die positie zal ook niet meer zo snel verdwijnen."

INCLUSIVITEIT

Dat betekent niet dat vereniging De Hollandsche Molen op haar lauweren kan rusten. Endendijk vindt dat de molenwereld moet blijven

nadenken over de positie van de molen in de veranderende maatschappij. "Veel molens staan in kleine gemeenschappen, daar hebben ze een mooi draagvlak. Maar hoe behoud je molens in stedelijk gebied? Hoe zorg je voor genoeg vrijwilligers in de toekomst?" Op het gebied van inclusiviteit en diversiteit heeft 'de molen' nog een grote slag te slaan. "Elk kind weet wat een molen is, maar ik vraag mij af of een kind van een vluchteling dat ook weet." Ook de rol van vrouwen in de molen mag groter, vindt Endendijk. "Ik vind dat daar in de komende tien jaar veel aandacht aan moet worden besteed, om toch ervoor te zorgen dat de molen in de maatschappij gedragen wordt door iedereen. Ik heb de molen weleens het meest democratische monument genoemd, omdat het een object van iedereen is en moet zijn. En vooral ook moet blijven."